

**ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВЗАЄМВІДНОСИН
МІЖ ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ ТА ЗМІ В УКРАЇНІ**

**Методичні рекомендації
для тренінгових програм**

Л.Опришко,
експерт, залучений ОБСЕ
для виконання проекту,
медіа-юрист, адвокат

м. Київ – 2013

ЗМІСТ

Вступ

Тренінг I. ПРАВОВІ ОСНОВИ ПОБУДОВИ ВЗАЄМВІДНОСИН МІЖ ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ ТА ПРАЦІВНИКАМИ ЗМІ

Рекомендації щодо змісту тренінгу:

1.1.1 Право на свободу слова та правові підстави для його обмеження. Місце і роль журналістів / ЗМІ у демократичному суспільстві.

1.1.2 Міжнародний досвід побудови правовідносин між правоохоронними органами та працівниками ЗМІ.

Права журналістів за законодавством України.

1. 2. Навчальні завдання:

1. 3. Запитання та завдання для перевірки знань:

1.4 Джерела і література:

Тренінг II. ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНІКИ ПРАЦІВНИКАМИ ЗМІ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Рекомендації щодо змісту тренінгу:

2.1.1 Право на проведення фото - та відеозйомки.

Право на поширення фотографій та відеозапису.

2.1.3 Право на запис інтерв'ю. Право на узгодження тексту інтерв'ю перед його оприлюдненням.

2.2 Навчальні завдання:

2.3 Запитання та завдання для перевірки знань:

2.4 Джерела і література:

Тренінг III. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДОСТУПУ ДО ПУБЛІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Рекомендації щодо змісту тренінгу:

Право на доступ до інформації про діяльність органів внутрішніх справ.

Правові підстави для обмеження доступу до публічної інформації про діяльність органів внутрішніх справ.

Інформування про хід розслідування кримінальних справ та таємниця слідства.

3.2 Навчальні завдання:

3.3 Запитання та завдання для перевірки знань:

3.4 Джерела і література

Тренінг IV. КРИЗОВІ КОМУНІКАЦІЇ. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ, ЯКЕ ЗАБЕЗПЕЧУЄ СВОБОДУ СЛОВА

4.1 Рекомендації щодо змісту тренінгу:

4.1.1 Поширення негативної інформації та його правові наслідки. Звільнення журналістів та ЗМІ від відповідальності за поширення недостовірної інформації.

4.1.2 Відповідальність за порушення професійних прав журналістів та працівників ЗМІ, як гарантія права на свободу слова.

4.2 Навчальні завдання:

4.3 Запитання та завдання для перевірки знань:

4. 4 Джерела і література

ВСТУП

В сучасній Україні, яка обрала демократичний шлях розвитку, відбуваються процеси переосмислення ролі і місця держави, інститутів громадянського суспільства, місцевої громади та приватної особи в державному управлінні. На перший план виходить завдання забезпечити активну участь неурядових організацій та звичайних пересічних громадян у формуванні державної політики, здійсненні громадського контролю за діяльністю органів державної влади та місцевого самоврядування. Значну роль у вирішенні цієї задачі відіграє право на свободу слова, яке забезпечує належний обіг важливої для суспільства інформації.

Велике значення в житті людей відіграють газети, журнали, телебачення, радіо, а останнім часом – і Інтернет. Журналісти активно збирають, готують та поширюють відомості про події, які мають

вплив на суспільство, виконуючи таким чином свою роль вартового демократії. Вони виступають інформаційним посередником між державою і суспільством, а тому мають значний вплив на життя країни. У зв'язку з цим, працівники органів державної влади, в тому числі і міліції, повинні розуміти суспільну місію журналістів та ЗМІ, враховувати потреби аудиторії, на яку вони працюють для того, щоб забезпечити українських громадян повною, точною, об'єктивною інформацією з усіх суспільно-важливих питань.

В той же час нерідко мають місце випадки, коли між співробітниками міліції та працівниками ЗМІ виникають конфлікти під час збору інформації з метою її поширення через засоби масової інформації. Здебільшого це пов'язано із незрозумінням ролі журналістів та ЗМІ у суспільному житті, відсутністю стандартів побудови взаємовідносин між правоохоронними органами та ЗМІ, заснованих на взаємоповазі та врахуванні потреб кожної із сторін, а також у зв'язку із незнанням або різним розумінням правової бази, що регулює їх права та обов'язки.

Враховуючи це, експертами, залученими ОБСЄ для виконання програми «Сприяння вдосконаленню практики взаємодії між правоохоронними органами України та працівниками ЗМІ» було розроблено систему тренінгів, спрямованих на усунення згаданих недоліків, впровадження найкращих практик взаємодії між працівниками міліції та журналістами в Україні. Цей комплекс тренінгів включає комунікаційний та правовий компоненти.

Ці методичні рекомендації стосуються правових аспектів побудови взаємовідносин між правоохоронними органами та працівниками ЗМІ. Вони включають рекомендації щодо проведення 4 тренінгів, під час яких їх учасники повинні здобути знання щодо правових основ побудови взаємовідносин між працівниками правоохоронних органів та співробітниками ЗМІ, правових засад використання журналістами та іншими працівниками ЗМІ фото – , відео – та іншої техніки, доступу до інформації про діяльність органів внутрішніх справ та щодо вирішення конфліктних ситуацій, пов'язаних із поширенням у ЗМІ негативної інформації про роботу міліції тощо. Отримані правові знання під час тренінгу повинні бути закріплені шляхом виконання навчальних завдань та надання відповіді на запитання, спрямовані на перевірку знань. Тренінги розраховані на викладачів, слухачів, курсантів, магістрів, ад'юнктів вищих навчальних закладів та училищ системи МВС України, а також у системі учбової підготовки осіб рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ України.

Тренінг I. ПРАВОВІ ОСНОВИ ПОБУДОВИ ВЗАЄМОВІДНОСИН МІЖ ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ ТА ПРАЦІВНИКАМИ ЗМІ

1.1 Рекомендації щодо змісту тренінгу

1.1.1 Право на свободу слова та правові підстави для його обмеження. Місце і роль журналістів / ЗМІ у демократичному суспільстві.

Право на свободу слова відноситься до фундаментальних прав людини і гарантується Конституцією України, законодавством України та низкою міжнародних правових актів, які є обов'язковими для нашої держави.

Починаючи вивчення зазначеного питання, перш за все, необхідно звернути увагу на те, що частини 1 та 2 статті 34 Конституції України закріплюють гарантії права на свободу вираження поглядів, передбачаючи:

«Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань.

Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб - на свій вибір».

Крім того, варто підкреслити, що свобода слова, гарантована також і пунктом 1 статті 10 Європейської Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі за текстом – Європейська Конвенція, Конвенція), який передбачає:

«Кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. Ця стаття не перешкоджає державам вимагати ліцензування діяльності радіомовних, телевізійних або кінематографічних підприємств».

Враховуючи це, необхідно привернути увагу аудиторії до того, що наведені правові норми гарантують право на свободу слова «кожному», тобто і юридичним і фізичним особам, і журналістам і пересічним громадянам. Необхідно підкреслити, що зазначене право становить одну з основних підвалин демократичного суспільства й одну з принципових умов його розвитку та самореалізації кожної особи. Цей основоположний принцип, сформульований Європейським Судом з прав людини (див., наприклад, справу Лінгенса^[1], п. 41), показує, що Конвенція захищає не тільки право індивіда дотримуватись певних поглядів, збирати, зберігати та поширювати інформацію та ідеї, але й виступає гарантією існування та розвитку демократичного суспільства в цілому. Відповідно, Конвенція покладає на держави, які її ратифікували, певні права та обов'язки.

Розкриваючи зміст обов'язків, які покладаються на держави, що ратифікували Конвенцію, необхідно звернути увагу на те, що насамперед, органи державної влади зобов'язані утриматись від свавільного втручання у свободу вираження (негативні обов'язки). Однак, за деяких обставин, у органів влади виникають і позитивні обов'язки - вчинити певні активні дії, спрямовані на захист

свободи слова, на забезпечення вільного обігу ідей, поглядів і думок. Ці обов'язки ґрунтуються на статті 1 Європейської Конвенції, яка передбачає, що кожна договірна Сторона «гарантує кожному, хто перебуває під її юрисдикцією, права і свободи, визначені в Конвенції».

До позитивних обов'язків держави відноситься обов'язок приймати певні законодавчі акти, які б гарантували дотримання прав на свободу вираження (див. рішення у справі "Об'єднання "Ферайн геген Тьєрфабрікен"[2] від 28.06.2001 року, п. п. 45-47); знищувати бар'єри, які заважають пресі виконувати покладені на неї функції у зв'язку із монополією держави на інформацію, або право на доступ до публічної інформації, яка має суспільний інтерес (див. рішення у справі «Угорське об'єднання громадянських свобод проти Угорщини»[3] від 14.05.2009 року, заява № 37374/05, п. 37) тощо.

До найважливіших позитивних обов'язків державних органів відноситься і обов'язок вживати активні заходи для захисту журналістів та ЗМІ від неправомірних дій з боку інших осіб. Цей принцип знайшов своє відображення у справі "Озгур Гундем" (Ozgur Gundem) проти Туреччини»[4], де Суду своєму рішенні від 16 березня 2000 року встановив порушення статті 10 Конвенції.

Крім того, необхідно звернути увагу аудиторії на те, що важливу роль у реалізації права на свободу слова в кожній демократичній державі відіграють журналісти та засоби масової інформації. Європейський Суд у своїх численних рішеннях по статті 10 Конвенції зазначав, що преса є вартовим демократії, що вона має не лише право, але й обов'язок збирати і передавати суспільно-важливі інформацію та ідеї, оскільки громадськість має право їх отримувати. Так, у пункті 46 (d) рішення у справі «Газета «Україна-Центр» проти України»[5] Європейський Суд, зокрема, зазначив:

«Преса відіграє істотну роль у демократичному суспільстві. І хоча вона не може переступати певні межі, зокрема, щодо репутації, прав інших осіб і необхідності запобігання розголошенню конфіденційної інформації, тим не менш, її обов'язком є передавати у спосіб, сумісний із її обов'язками та відповідальністю, інформацію та ідеї з усіх питань суспільного інтересу, включно з тими, що стосуються правосуддя. Не тільки на неї покладається завдання передавати таку інформацію та ідеї; громадськість також має право їх отримувати. Стаття 10 захищає не лише суть висвітлених ідей та інформації, але також і форму, в якій вони надаються. Журналістська свобода також включає можливість перебільшень або навіть провокацій (див. рішення у справі «Перна проти Італії» (Perna v. Italy) [ВП], заява № 48898/99, п. 39, від 6 травня 2003 року, з подальшими посиланнями)».

В той же час, необхідно підкреслити, що право на свободу слова не є абсолютним. Воно може бути обмежено при дотриманні певних умов. Так, частина 3 статті 34 Конституції України та частина 2 статті 10 Конвенції передбачають, що право на свободу слова може обмежуватись виключно:

на підставі закону;

з легітимною метою, а саме:

в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку

з метою запобігання заворушенням чи злочинам,

для охорони здоров'я населення,

для захисту репутації або прав інших людей,
для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно,
або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя.

В той же час, частина 2 статті 10 Конвенції передбачає, що для обмеження права на свободу слова має існувати «необхідність у демократичному суспільстві».

Доцільно зазначити, що наявність / відсутність необхідності обмеження права на свободу слова в демократичному суспільстві визначається за допомогою сукупності наступних критеріїв:

наявність «нагальної суспільної потреби», яка визначається з врахуванням суспільного інтересу до певних подій та \ чи ідей, публічності осіб, які у них задіяні, а також меж їх допустимої критики;

пропорційність втручання (тобто, чи відповідає втручання в свободу висловлювання поставленій законній меті);

обґрунтованість втручання (чи аргументи, наведені на виправдання такого втручання, є «доречними й достатніми»).

Варто підкреслити, що працівники міліції час від часу вимушені обмежувати право журналістів та ЗМІ збирати та поширювати інформацію. Зокрема, це відбувається (або може відбутись) під час масових акцій протесту. Крім того, перешкоди у зборі інформації нерідко виникають у випадку обмеження доступу до місця скоєння злочину, місця катастрофи, надзвичайної події тощо. У зв'язку з цим необхідно привернути увагу до того, що обмеження прав журналістів та ЗМІ в таких та інших випадках може бути виправдане лише тоді, коли існує відповідний закон, на підставі якого обмежуються права журналістів, обмеження здійснюється з легітимною метою і є необхідним у демократичному суспільстві.

1.1.2 Міжнародний досвід побудови правовідносин між правоохоронними органами та працівниками ЗМІ.

Звертає на себе увагу той факт, що уряди багатьох країн сталої демократії, розуміючи значення права на свободу висловлювання для розвитку держави, дійшли висновку про необхідність формування політики взаємодії між органами охорони правопорядку та ЗМІ. Вони започаткували і втілили в життя комплекс заходів, спрямованих на забезпечення певного балансу в роботі

правоохоронців та журналістів (ЗМІ). Ці заходи базуються на принципах поваги до завдань, ролі і місії працівників органів правопорядку, з одного боку, та засобів масової інформації – з другого, і повинні сприяти тому, щоб кожна із сторін мала можливість належним чином виконувати свої професійні обов'язки.

Зростання чисельності конфліктних ситуацій, що виникають між працівниками правоохоронних органів та журналістами, іншими співробітниками ЗМІ в 2012-2013 роках свідчить про те, що в Україні існує потреба у впровадженні політики взаємодії між ними. Адже, нерідко це відбувається через те, що зазначені сторони конфлікту не розуміють потреб одне одного, не знають правову основу діяльності, не володіють необхідними навичками побудови комунікацій тощо. Усуненню переважної більшості цих проблем може допомогти вивчення прогресивного досвіду побудови таких правовідносин в інших країнах.

Варто зазначити, що міжнародний експерт з питань взаємодії правоохоронних органів та ЗМІ Ерік Локієр, який залучався ОБСЄ до реалізації проекту «Сприяння вдосконаленню практики взаємодії між правоохоронними органами України та працівниками ЗМІ» в 2012 році, рекомендував [6] МВС України вжити ряд заходів, спрямованих на покращення комунікацій між працівниками міліції та ЗМІ в Україні. Зокрема, запропоновано зробити такі кроки:

Керівник УЗГ (або його заступник) повинен відвідувати зустрічі вищого керівництва або засідання з планувань роботи в межах Міністерства (див. п.2.6 Звіту):

На таких засіданнях Керівник УЗГ зможе висловити своє професійне бачення рівня можливого інтересу зі сторони ЗМІ до будь-якої операції або громадського заходу, їхньої присутності на місці події, їх реакцію на заплановані дії міліції, а також інтенсивності та тону висвітлення.

Заходи, що впливають на ЗМІ (див. п. 2.8. Звіту):

Пропонується, щоб офіційні органи... надавали ЗМІ привілейований доступ, більш повний, ніж той, що доступний широкому загалу... Ці пропозиції повинні бути оформлені як пакет привілеїв для журналістів...

Зокрема, рекомендовано МВС забезпечити покращені умови для зйомки, висвітлення подій та організації інтерв'ю.

Доцільно зазначити, що надзвичайно корисним для України може стати досвід побудови взаємовідносин між поліцією Лос-Анджелеса та ЗМІ. Основні алгоритми цієї взаємодії викладено у спеціально розробленому посібнику для поліцейських під назвою «Посібник з питань зв'язків зі ЗМІ Департаменту поліції Лос-Анджелеса» [7].

Зазначений посібник має наступні розділи:

- Загальна концепція діяльності;
- Інформація стосовно ЗМІ;
- Оприлюднення звітів про злочини та арешти;
- Як поводитись на місці злочину;
- Доступ до місця катастрофи;
- Доступ до місця нещасного випадку/злочину;

Доступ до заходів, пов'язаних зі скупченням людей;

Вказівки щодо спільних поїздок.

Зокрема, у випадках виникнення необхідності забезпечити доступ журналістам до подій, пов'язаних зі скупченням людей, він містить наступні рекомендації:

«Департамент поліції Лос-Анджелеса визнає, що служби новин мають право, за умови невторчання в дії поліції, на висвітлення подій, які можуть призвести до визнання зібрання незаконним та віддання наказу розійтись. В розумних за даних обставин межах ДПЛА повинен надати їм можливість реалізувати це право. Однак такі дії повинні узгоджуватися з головним обов'язком ДПЛА — підтримувати громадський порядок і безпеку.

За винятком стихійно виникаючих подій, при розробці Департаментом оперативного плану стосовно події, пов'язаної із зібранням людей, необхідно передбачити (якщо це можливо) окрему зону для представників ЗМІ, розташовану поза межами зони очікуваної активності, але на відстані, достатній, аби спостерігати та чути, що відбувається. Наскільки це дозволяють обставини, Департамент намагається уникати потрапляння зони для представників ЗМІ до складу території, що оголошується зоною незаконного зібрання, і на яку поширюється наказ розійтись. Однак рішення про ризик, пов'язаний з висвітленням події, кожен репортер приймає окремо, за умови, якщо таке рішення не призведе до відмови репортером від будь-яких конституційних або інших передбачених законом прав» [8].

Розділ посібника «Як поводитись на місці злочину» має наступні рекомендації:

«1. Не слід встановлювати штучні перешкоди. Наприклад, не слід утримувати пресу за квартал від місця злочину, дозволяючи при цьому пересічним громадянам вільно ходити біля самої стрічки, що огорожує місце злочину.

2. Не слід заважати знімати або брати інтерв'ю у особи (осіб) в громадських місцях. Репортери можуть фотографувати або робити репортажі про що завгодно, або брати інтерв'ю в кожній особі, яку вони бачать, якщо вони знаходяться на місці пригоди на законних підставах. До числа згаданих осіб входять поліцейські, потерпілі та свідки.

3. Не слід блокувати для ЗМІ доступ до самого місця злочину/пригоди, за виключенням випадків, коли це місце було навмисно огорожене для збереження доказів, або ж коли присутність журналістів ставить під загрозу операційну діяльність поліції.

4. Не слід обмежувати доступ через міркування безпеки. Рішення про ризик має приймати сам репортер. Небезпека для представників преси не може бути підставою для обмежень, однак політика ДПЛА полягає в тому, щоб попереджати ЗМІ про потенційну загрозу перед тим, як надавати доступ»^[9].

Аналізуючи вищевказані розділи посібника, необхідно підкреслити, що в них враховано специфіку роботи працівників поліції і журналістів та вироблено алгоритм взаємодії, при якому кожній із сторін створено належні умови для виконання поставлених перед нею завдань.

1.1.3 Права журналістів за законодавством України

Варто звернути увагу на те, що необхідність збалансування прав журналістів та працівників міліції існує і в Україні. Це особливо актуально ще й тому, що певний конфлікт інтересів цих категорій осіб закладено в законодавстві України. Зокрема, стаття 11 Закону України «Про міліцію» передбачає підстави для обмеження деяких прав осіб, в тому числі права на доступ до окремих ділянок місцевості, чи об'єктів, а також місць аварій, катастроф, надзвичайних обставин тощо.

В той же час, необхідно зазначити, що законодавством України журналістам та ЗМІ гарантується право вільно збирати, зберігати, використовувати інформацію та ідеї. При цьому, ряд українських законів гарантує їм право збирати інформацію в місцях аварій, катастроф, масових безпорядків тощо. Відповідно, зазначені правові норми вступають у конкуренцію із Законом України «Про міліцію». У зв'язку з цим, необхідно зосередити увагу аудиторії на тому, що існує необхідність у розумному узгодженні між собою прав і обов'язків працівників міліції та журналістів, інших співробітників ЗМІ при виконанні ними своїх професійних обов'язків.

Для того, щоб це зробити, працівники міліції мають знати права та обов'язки журналіста, передбачені законодавством України.

Перш за все, варто підкреслити, що право журналіста, працівника засобу масової інформації вільно збирати, зберігати та поширювати інформацію та ідеї гарантується наступними правовими актами:

Статтею 34 Конституції України, яка передбачає, що кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір.

Частиною 4 статті 25 Закону України «Про інформацію», яка встановлює, що після пред'явлення документа, що засвідчує його професійну належність, працівник засобу масової інформації має право збирати інформацію в районах стихійного лиха, катастроф, у місцях аварій, масових безпорядків, воєнних дій, крім випадків, передбачених законом.

Пунктом 7 частини 2 статті 26 Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», який містить положення про те, що журналіст по пред'явленні редакційного посвідчення чи іншого документа, що засвідчує його належність до друкованого засобу масової інформації, має право перебувати в районі стихійного лиха, катастроф, в місцях аварій, масових безпорядків, на мітингах і демонстраціях, на територіях, де оголошено надзвичайний стан.

Крім того, необхідно звернути увагу на те, що стаття 25 Закону України «Про інформацію» гарантує журналістам наступні права:

« 1. Під час виконання професійних обов'язків журналіст має право здійснювати письмові, аудіо- та відеозаписи із застосуванням необхідних технічних засобів, за винятком випадків, передбачених законом.

2. Журналіст має право безперешкодно відвідувати приміщення суб'єктів владних повноважень, відкриті заходи, які ними проводяться, та бути особисто прийнятим у розумні строки їх посадовими і службовими особами, крім випадків, визначених законодавством.

3. Журналіст має право не розкривати джерело інформації або інформацію, яка дозволяє встановити джерела інформації, крім випадків, коли його зобов'язано до цього рішенням суду на основі закону.

4. Після пред'явлення документа, що засвідчує його професійну належність, працівник засобу масової інформації має право збирати інформацію в районах стихійного лиха, катастроф, у місцях аварій, масових безпорядків, воєнних дій, крім випадків, передбачених законом.

5. Журналіст має право поширювати підготовлені ним матеріали (фонограми, відеозаписи, письмові тексти тощо) за власним підписом (авторством) або під умовним ім'ям (псевдонімом).

6. Журналіст засобу масової інформації має право відмовитися від авторства (підпису) на матеріал, якщо його зміст після редакційної правки (редагування) суперечить його переконанням.

7. Права та обов'язки журналіста, працівника засобу масової інформації, визначені цим Законом, поширюються на зарубіжних журналістів, працівників зарубіжних засобів масової інформації, які працюють в Україні».

Особливу увагу слід приділити праву журналістів на збереження «таємниці своїх джерел». Це право гарантовано пунктом 11 частини 2 статті 26 Закону України «Про друковані засоби масової інформації (персу) в Україні», [10] який передбачає, що журналіст друкованого ЗМІ має право на «збереження таємниці авторства та джерел інформації, за винятком випадків, коли ці таємниці обнародуються на вимогу суду». Важливі правові гарантії, спрямовані на захист журналістських джерел містяться у Рекомендаціях Комітету Міністрів Ради Європи № R (2000) 7 «Про право журналістів не розкривати свої джерела інформації», [11] а також у рішеннях Європейського Суду з прав людини, зокрема у справах «Гудвін проти Сполученого Королівства», [12] «Ромен і Шміт проти Люксембургу» [13] та інших.

Варто зазначити, що ряд норм КПК України містить положення, які спрямовані на захист «журналістських джерел», а саме:

пункт 6 частини 2 статті 65, який передбачає, що : «не можуть бути допитані як свідки журналісти – про відомості, які містять конфіденційну інформацію професійного характеру, надану за умови нерозголошення авторства або джерела інформації»;

частина 1 статті 162, яка встановлює, що: «до охоронюваної законом таємниці, яка міститься в речах і документах, належать:

інформація, що знаходиться у володінні засобу масової інформації або журналіста і надана їм за умови нерозголошення авторства або джерела інформації»;

частина 6 статті 163, яка визначає спеціальний порядок доступу до зазначених документів який, зокрема, передбачає:

«6. Слідчий суддя, суд постановляє ухвалу про надання тимчасового доступу до речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю, якщо сторона кримінального провадження, крім обставин, передбачених частиною п'ятою цієї статті, доведе можливість використання як доказів відомостей, що містяться в цих речах і документах, та неможливість іншими способами довести обставини, які передбачається довести за допомогою цих речей і документів».

Необхідно акцентувати увагу на тому, що права журналістів та ЗМІ визначаються також рядом профільних Законів. До таких відносяться Закони України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про телебачення і радіомовлення», «Про інформаційні агентства», «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів» та ряд інших.

Навчальні завдання:

1.2.1 Враховуючи міжнародний досвід та законодавство України запропонуйте алгоритм взаємодії між працівниками міліції, які забезпечують охорону громадського порядку, та працівниками засобів масової інформації, які висвітлюють проведення мітингу на центральній площі міста. Надати правове обґрунтування.

1.2.2 Запропонуйте алгоритм побудови взаємовідносин між правоохоронними органами та ЗМІ під час огляду місця злочину – дорожньо-транспортної події, яка сталась на трасі «Київ – Житомир» та внаслідок якої загинула людина. Запропонуйте варіант, при якому будуть забезпечені належні умови проведення досудового розслідування та висвітлення ДТП у засобах масової інформації та надайте правове обґрунтування запропонованому алгоритму дій.

1.3 Запитання та завдання для перевірки знань:

Яке місце і роль міліції за законодавством України?

Яке місце і роль журналістів та ЗМІ в демократичному суспільстві?

Як співвідносяться місце і роль міліції, з одного боку, та журналістів/ЗМІ – з іншого між собою? Що спільного вони мають, а чим відрізняються?

За яких умов можна обмежити право журналістів та інших працівників ЗМІ збирати та поширювати інформацію та ідеї?

Як визначити, чи є обмеження права на свободу слова «необхідним у демократичному суспільстві»?

Які права має журналіст /ЗМІ?

Яким чином законодавство України охороняє право на охорону «журналістських джерел інформації»?

Які процедури встановлені законодавством України для розкриття таємниці журналістських джерел інформації?

1.4 Джерела і література:

Конституція України;

Європейська Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод;

Кримінальний процесуальний кодекс України;

Закон України «Про інформацію»;

Закон України «Про друковані засоби масової інформації (персу) в Україні» // Відомості Верховної Ради України. – 1993. - N 1. - Ст. 1

Рада Європи. Комітет міністрів. Рекомендація № R (2000) 7 «Про право журналістів не розкривати свої джерела інформації* (Ухвалена Комітетом міністрів 8 березня 2000 року на 701-му засіданні заступників міністрів);

Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Ромен і Шміт проти Люксембургу» (заява № 51772/99) // Веб-сайт Інституту проблем інформаційного права, м. Москва. – реж. доступу: <http://www.medialaw.ru/article10/6/2/35.htm>;

Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Лінгенс проти Австрії» // Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі. - 1999 - N 1;

Рішення Європейського суду з прав людини у справі "Об'єднання "Ферайн геген Тьєрфабрікен" проти Швейцарії" (заява N 24699/94) // Вісник Верховного Суду України. – 2001. - N 5 (27);

Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Társaság a Szabadságjogokért. v. Hungary» (application no. 37374/05), judgment of 14 April 2009.

Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Газета «Україна-Центр» проти України» (заява № 16695/04), рішення від 15.07.2010 р. пункт 46, веб-сайт Міністерства юстиції України, м. Київ, - реж. доступу: <http://www.minjust.gov.ua/19621>;

Європейська Конвенція з прав людини. Свобода вираження поглядів: Довідник з українського та європейського інформаційного законодавства/ Укл. В.Ф.Іванов, Ю.Є.Зайцев. – Київ. – Центр вільної преси. – 2002. –С. 209-214;

Шевчук С. Судовий захист прав людини: Практика Європейського Суду з прав людини у контексті західної правової традиції. – К.: Реферат, 2006.- С. - 441-442;

Ерік Локієр, Звіт про результати місії до Києва в липні 2012 року: оцінка практики взаємодії правоохоронних органів зі ЗМІ та рекомендації для фахівців МВС щодо її покращення, 17 липня 2012 року, п. 2.6 та 2.8 (переклад ОБСЄ);

Посібник з питань зв'язків зі ЗМІ Департаменту поліції Лос-Анджелеса», Додаток А до Звіту про результати роботи від 1 жовтня 2012 року Брайана Дж. Черчилля, (переклад ОБСЄ).

Презентації:

Брайан Дж. Черчилль «Відносини зі ЗМІ», 2012 р.;

В. Сюмар «Міжнародні стандарти: ЗМІ, принципи свободи слова та правоохоронні структури», 2012 р.;

Л. Опришко «Правові аспекти взаємовідносин між правоохоронними органами та ЗМІ в Україні», 2012 р.

Г. Мерабишвили «Полиция и связи с масс-медиа: опыт Грузии», 2013 р.;

Л. Опришко «Правові аспекти взаємовідносин між правоохоронними органами та ЗМІ в Україні», 2013 р.

Розділ II. ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНІКИ ПРАЦІВНИКАМИ ЗМІ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

В Україні нерідко можна почути скарги стосовно того, що журналістам створюють перешкоди у виконанні їх професійних обов'язків. Більшість таких випадків пов'язана із використанням в ході журналістської діяльності тієї чи іншої техніки: фотоапарата, диктофона, відеокамери тощо. Мають місце випадки безпідставних заборон на проведення відеозйомки, фотографування, фіксації розмови на диктофон, а подекуди - і знищення техніки та відеозапису, фотографій тощо. У зв'язку з цим працівник міліції повинен знати правову базу, яка регулює застосування технічних засобів у діяльності журналістів та ЗМІ. Такі знання повинні запобігти створенню незаконних обмежень для здійснення професійної діяльності журналістів та допомогти розкриттю протиправних діянь, вчинених щодо працівників ЗМІ.

2.1 Рекомендації щодо змісту тренінгу

2.1.1 Право на проведення фото - та відеозйомки.

Вивчення цього питання необхідно розпочати із аналізу наступних правових норм:

Частини 1 статті 25 Закону України «Про інформацію» в редакції від 13.01.2011 року, відповідно до якої «під час виконання професійних обов'язків журналіст має право здійснювати письмові, аудіо- та відеозаписи із застосуванням необхідних технічних засобів, за винятком випадків, передбачених законом»;

Пункту 3 частини 2 статті 26 Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», який встановлює правило: «журналіст має право відкрито здійснювати записи, в тому числі із застосуванням будь-яких технічних засобів, за винятком випадків, передбачених законом».

Частини 3 статті 21 Закону України «Про інформаційні агентства», яка передбачає, що журналіст інформаційного агентства має права та виконує обов'язки, визначені чинним законодавством України про пресу, телебачення і радіомовлення.

Аналізуючи зазначені правові норми, необхідно звернути увагу на те, що право на застосування технічних засобів, в тому числі, фотоапаратів, диктофонів, відеокамер тощо, при зборі та поширенні інформації журналістом гарантовано законодавством України. Проте, із цього правила можуть бути виключення. При цьому необхідно підкреслити, що будь-які винятки, які обмежують використання техніки журналістом, мають бути встановлені законом – тобто, актом, який приймає Верховна Рада України, який офіційно оприлюднено у встановленому законом порядку та який набрав законної сили (див. статті 91, 95 Конституції України). Необхідно також звернути увагу на відмінності між термінами «закон» та «законодавство» для того, щоб акцентувати увагу, що обмеження права журналіста на використання в професійній діяльності техніки не може встановлюватись жодним підзаконним актом, як то, постановою Кабінету Міністрів України, відомчою інструкцією, наказом тощо.

Ознайомившись із зазначеною правовою базою та проаналізувавши її, варто поставити на обговорення аудиторії питання про те, чи надає Закон України «Про міліцію» право обмежувати використання техніки журналістом та проводити фото-, відеозйомку? Чи надають таке право інші нормативно-правові акти, які регулюють діяльність органів внутрішніх справ? Доцільно також навести приклади законного обмеження права на проведення фото- та відеозйомки для порівняння (наприклад, частина 2 статті 11 Закону України «Про судоустрій та статус суддів», частина 8 статті 12 КАС України, частина 6 статті 27 КПК України) тощо.

Особливу увагу при розгляді цього питання необхідно звернути на проведення фото- та відеозйомки у публічних місцях, оскільки саме через це виникає більшість конфліктів. Так, з одного боку, право фотографувати та знімати на відеокамеру, гарантовано журналістам низкою правових норм, про які згадувалось вище. Але, з іншого, - це право конкурує із правом на захист приватного життя людини. Враховуючи це, необхідно звернути увагу на частину 1 статті 307 ЦК України, яка містить вимоги для обмеження права на проведення фото – та відеозйомки, встановлюючи, що фізична особа може бути знята на фото-, кіно-, теле- чи відеоплівку лише за її згодою. Згода особи на знімання її на фото-, кіно-, теле- чи відеоплівку припускається, якщо зйомки проводяться відкрито на вулиці, на зборах, конференціях, мітингах та інших заходах публічного характеру.

Аналізуючи вказану правову норму, необхідно звернути увагу на те, що вона складається із 2х речень. Перше речення містить заборону на проведення зйомки без згоди особи, захищаючи таким чином її право на приватність. Але друге речення встановлює правила фото- та відеозйомки в публічних місцях, де сфера приватності людини обмежена. Враховуючи це, необхідно підкреслити, що законодавцем встановлено презумпцію згоди осіб на їх знімання на фото та відеоплівку, якщо зйомка проводиться в публічних місцях: на вулиці, на зборах, конференціях, мітингах та інших заходах публічного характеру.

2.1.2 Право на поширення фотографій та відеозапису.

Не менш важливим є питання про можливість поширення фотографій та відеозапису, на яких відображено певних фізичних осіб. Необхідно звернути увагу на те, що законодавець в частині 2 статті 307 ЦК України встановлює правило, відповідно до якого «фізична особа, яка погодилася на знімання її на фото, кіно-, теле- чи відеоплівку, може вимагати припинення їх публічного показу в тій частині, яка стосується її особистого життя. Витрати, пов'язані з демонтажем виставки чи запису, відшкодовуються цією фізичною особою».

Варто підкреслити, що зазначена правова конструкція побудована таким чином, що в ній закладено презумпцію згоди особи на поширення фотографій та/чи відеозапису, на яких її зображено, якщо така особа надала згоду на її знімання (або її згода припускалась, наприклад, коли зйомки проводились відкрито на вулиці, інших заходах публічного характеру). Така особа, як зазначає законодавець, може вимагати припинення її публічного показу лише в частині, яка стосується її особистого життя і лише оплативши витрати, пов'язані із демонтажем відповідних кадрів (фотографій).

В той же час, необхідно акцентувати увагу на тому, що для правильного вирішення питання про те, яке право підлягає захисту: право на свободу слова (і, відповідно, право на поширення фотографій, відеозапису) чи право на захист приватного (особистого) життя людини, необхідно враховувати ще ряд правових норм. Зокрема, необхідно зважати на вимоги статті 29 Закону України «Про

інформацію», яка передбачає, що «інформація з обмеженим доступом може бути поширена, якщо вона є суспільно необхідною, тобто є предметом суспільного інтересу, і право громадськості знати цю інформацію переважає потенційну шкоду від її поширення. Предметом суспільного інтересу вважається інформація, яка свідчить про загрозу державному суверенітету, територіальній цілісності України; забезпечує реалізацію конституційних прав, свобод і обов'язків; свідчить про можливість порушення прав людини, введення громадськості в оману, шкідливі екологічні та інші негативні наслідки діяльності (бездіяльності) фізичних або юридичних осіб тощо».

Крім того, при вирішенні питання про можливість поширення фотографій необхідно враховувати всі інші критерії, які відповідають загальному критерію «необхідності в демократичному суспільстві». Так, врахуванню підлягають такі фактори, як публічність особи, межі її допустимої критики, збалансованість у подачі інформації тощо.

2.1.3 Право на запис інтерв'ю. Право на узгодження тексту інтерв'ю перед його оприлюдненням.

Діяльність міліції завжди перебуває у фокусі інтересів суспільства. Це нерідко призводить до того, що журналісти звертаються до працівників органів внутрішніх справ із проханням надати інтерв'ю, коментар, просять повідомити чи спростувати певну інформацію тощо.

Зважаючи на це, необхідно зосередити увагу аудиторії на тому, що такі прохання журналістів не варто ігнорувати. Навпаки, їх треба використовувати для того, щоб повідомити суспільство про важливу роботу, яку виконують правоохоронці.

В той же час, щоб збалансовано донести до читачів / слухачів інформацію про діяльність органів внутрішніх справ, міліціонери повинні знати правові норми, які регулюють зазначені питання.

Насамперед, спочатку варто ще раз згадати, що журналісти в своїй роботі мають право використовувати технічні засоби, в тому числі диктофони, про що детальніше говорилось вище. Про це необхідно пам'ятати з того моменту, як тільки розпочинається розмова із журналістом, і до самого її завершення.

Але не менш важливим є процес підготовки тексту інтерв'ю до оприлюднення. І тут також є правила, яких необхідно дотримуватись. У зв'язку із цим, необхідно звернути увагу, що при вирішенні цього питання необхідно узгодити правові норми, які, з одного боку, захищають авторське право на інтерв'ю, а з іншого – забороняють цензуру та втручання у професійну діяльність журналіста/ЗМІ.

Так, право на узгодження тексту інтерв'ю перед його оприлюдненням гарантовано наступними правовими нормами:

Частиною 3 статті 3 Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», яка передбачає: «не допускається вимога попереднього погодження повідомлень і матеріалів, які поширюються друкованими засобами масової інформації, а також заборона поширення повідомлень і матеріалів з боку посадових осіб державних органів, підприємств, установ, організацій або об'єднань громадян, крім випадків, коли посадова особа є автором поширюваної інформації чи дала інтерв'ю».

Частиною 3. статті 13 Закону України «Про авторське право і суміжні права», яка встановлює, що «співавторством є також авторське право на інтерв'ю. Співавторами інтерв'ю є особа, яка дала інтерв'ю, та особа, яка його взяла. Опублікування запису інтерв'ю допускається лише за згодою особи, яка дала інтерв'ю».

В той же час, в тій самій статті 13 Закону України «Про авторське право і суміжні права» містяться і певні заборони щодо узгодження та поширення тексту інтерв'ю. Так, частина 5 вказаної правової норми передбачає: «зазначені положення не поширюються на випадки оприлюднення чи надання інформації на підставі Закону України "Про доступ до публічної інформації"».

Важливо звернути увагу аудиторії на те, що використання права на узгодження тексту інтерв'ю не може використовуватись з метою недопущення поширення суспільно важливої інформації. У зв'язку із цим аудиторії важливо нагадати вимоги статті 15 Конституції України, яка передбачає, що цензура в Україні заборонена, а також статтю 24 Закону України «Про інформацію», яка передбачає:

«1. Забороняється цензура - будь-яка вимога, спрямована, зокрема, до журналіста, засобу масової інформації, його засновника (співзасновника), видавця, керівника, розповсюджувача, узгоджувати інформацію до її поширення або накладення заборони чи

перешкоджання в будь-якій іншій формі тиражуванню або поширенню

інформації.

Ця заборона не поширюється на випадки, коли попереднє узгодження інформації здійснюється на підставі закону, а також у разі накладення судом заборони на поширення інформації.

2. Забороняються втручання у професійну діяльність журналістів, контроль за змістом поширюваної інформації, зокрема з метою поширення чи непоширення певної інформації, замовчування суспільно необхідної інформації, накладення заборони на висвітлення окремих тем, показ окремих осіб або поширення інформації про них, заборони критикувати суб'єкти владних

повноважень, крім випадків, встановлених законом, договором між засновником (власником) і трудовим колективом, редакційним статутом.

3. Умисне перешкоджання законній професійній діяльності журналістів та/або переслідування журналіста за виконання професійних обов'язків, за критику тягне за собою відповідальність згідно із законами України».

Навчальні завдання:

2.2.1 Передивіться сюжет, розміщений за наступним посиланням:

<http://video.telekritika.ua/show/blogi/737-nashi-siloviki-boiatsia-gromadian-iz-mobilnimi-telefonami-24.11.2011>

Надайте відповідь на питання: чи законно обмежувалось право журналіста проводити відеозйомку?. Обґрунтуйте свою позицію із посиланням на відповідні правові норми.

2.2.2 Подивіться наступні відео сюжети:

<http://blogs.pravda.com.ua/authors/andrushko/4e57a2e6a8eb2>

<http://blogs.pravda.com.ua/authors/andrushko/4e57a2e6a8eb2>

Зверніть увагу на аргументи, які наводяться на виправдання заборони для проведення відеозйомки. Чи законні такі аргументи? Які правові норми підлягають застосуванню до цієї ситуації? Чи можна назвати такі аргументи працівника міліції відповідними та достатніми для обмеження зйомки? Обґрунтуйте свою позицію.

2.2.3 Подивіться фотографії в додатку № 2, які отримано із відкритих джерел мережі Інтернет. Надайте відповідь на питання: про що фотографія (про подію чи про людину)? Чи потрібна згода зображених на ній людей на фотозйомку? Обґрунтуйте свою позицію.

2.3 Запитання та завдання для перевірки знань:

Чи має право журналіст використовувати у своїй роботі диктофон, відеокамеру, фотоапарат, іншу техніку?

В яких випадках можна обмежити право журналіста проводити фото – та відеозйомку?

Які вимоги законодавства України щодо проведення відеозйомки на вулиці, в інших публічних місцях, на публічних заходах?

За яких умов особа, яка дала згоду на її знімання на фото – та відеоплівку може вимагати припинення їх публічного показу?

Чи має право журналіст записувати інтерв'ю на диктофон?

Чи має право міліціонер, який дав інтерв'ю, вимагати текст інтерв'ю на узгодження до його оприлюднення? Які норми законодавства України гне повинні порушуватись при узгодженні тексту інтерв'ю?

2.4 Джерела і література:

Конституція України;

Кримінальний процесуальний кодекс України;

Цивільний кодекс України;

Закон України «Про інформацію»;

Закон України «Про друковані засоби масової інформації (персу) в Україні» // Відомості Верховної Ради України. – 1993. - N 1. - Ст. 1;

Закон України «Про телебачення і радіомовлення»;

Закон України «Про інформаційні агентства»;

Закон України «Про міліцію»;

Закон України «Про судоустрій та статус суддів»;

Закон України «Про авторське право і суміжні права»;

Закон України «Про доступ до публічної інформації»;

Рішення Європейського суду з прав людини у справі "Ганновер проти Німеччини" (Hannover v. Germany) (заява N 59320/00), рішення від 24.06.2004 р.;

Рішення Європейського суду з прав людини у справі "Ганновер проти Німеччини (№ 2)" (Von Hannover v. Germany (№ 2) (заява N 40660/08), рішення від 07.02.2012 р., адреса в мережі Інтернет:

<http://hudoc.echr.coe.int/sites/fra/pages/search.aspx?i=001-109029>;

Презентації:

Л. Опришко «Правові аспекти взаємовідносин між правоохоронними органами та ЗМІ в Україні», 2012 р.

Л. Опришко «Правові аспекти взаємовідносин між правоохоронними органами та ЗМІ в Україні» - питання використання техніки в журналістській діяльності, 2013 р.

Розділ III. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДОСТУПУ ДО ПУБЛІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

3.1 Рекомендації щодо змісту тренінгу

3.1.1 Право на доступ до інформації про діяльність органів внутрішніх справ

Робота працівників міліції завжди перебуває в центрі уваги суспільства. Це пов'язано із тим, що вони покликані виконувати надзвичайно важливу місію – охороняти правопорядок у державі. Крім того, діяльність органів внутрішніх справ фінансуються за рахунок платників податків, а тому вони повинні звітувати перед громадськістю, демонструвати свою ефективність у захисті суспільних інтересів. Зважаючи на це, вказані правоохоронні органи, як і інші органи державної влади України, повинні надавати публічну інформацію про свою діяльність.

Необхідно звернути увагу на те, що в Україні право на доступ до публічної інформації гарантується Законом України «Про доступ до публічної інформації». Зокрема, стаття 1 згаданого Закону містить визначення, відповідно до якого «публічна інформація - це відображена та задокументована будь-якими засобами та на будь-яких носіях інформація, що була отримана або створена в процесі виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків, передбачених чинним законодавством, або яка знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, визначених цим Законом. Публічна інформація є відкритою, крім випадків, встановлених законом».

Як видно із зазначеної правової норми, законодавець закріпив презумпцію відкритості публічної інформації. Будь-які виключення із цього правила можуть встановлюватись виключно на підставі закону. Аналогічні положення містяться і в Законі України «Про інформацію», частина 2 статті 20 якого передбачає, що «будь-яка інформація є відкритою, крім тієї, що віднесена законом до інформації з обмеженим доступом».

Стаття 4 Закону України «Про доступ до публічної інформації» закріплює ряд положень, які забезпечують доступ до публічної інформації. Це наступні принципи:

прозорості та відкритості діяльності суб'єктів владних повноважень;

вільного отримання та поширення інформації, крім обмежень, встановлених законом;

рівноправності, незалежно від ознак раси, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак.

Варто відзначити, що законодавство України виділяє певний перелік відомостей, які відносяться до безумовно відкритої інформації. Так, частина 4 статті 21 Закону України «Про інформацію» передбачає, що до інформації з обмеженим доступом не можуть бути віднесені наступні відомості:

«1) про стан довкілля, якість харчових продуктів і предметів побуту;

2) про аварії, катастрофи, небезпечні природні явища та інші надзвичайні ситуації, що сталися або можуть статися і загрожують безпеці людей;

3) про стан здоров'я населення, його життєвий рівень, включаючи харчування, одяг, житло, медичне обслуговування та соціальне забезпечення, а також про соціально-демографічні показники, стан правопорядку, освіти і культури населення;

4) про факти порушення прав і свобод людини і громадянина;

5) про незаконні дії органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб;

6) інші відомості, доступ до яких не може бути обмежено відповідно до законів та міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України».

Крім того, до відкритої відноситься й інформація, зазначена у частинах 5 та 6 Закону України «Про доступ до публічної інформації». Зазначені правові норми, зокрема, передбачають:

«Не може бути обмежено доступ до інформації про розпорядження бюджетними коштами, володіння, користування чи розпорядження державним, комунальним майном, у тому числі до копій відповідних документів, умови отримання цих коштів чи майна, прізвища, імена, по батькові фізичних осіб та найменування юридичних осіб, які отримали ці кошти або майно. При дотриманні вимог, передбачених частиною другою цієї статті, зазначене положення не поширюється на випадки, коли оприлюднення або надання такої інформації може завдати шкоди інтересам національної безпеки, оборони, розслідуванню чи запобіганню злочину.

Не належать до інформації з обмеженим доступом відомості, зазначені у декларації про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру, оформленої за формою і в порядку, що встановлені Законом України "Про засади запобігання і протидії корупції", крім відомостей, зазначених в абзаці другого частини другої статті 12 цього Закону».

З огляду на викладене, вважаємо за доцільне звернути увагу аудиторії і на судову практику із зазначеного питання. Так, Вищий адміністративний суд України у своїй Довідці про вивчення та узагальнення практики застосування адміністративними судами положень Закону України «Про доступ до публічної інформації», яка є додатком до постанови Пленуму Вищого адміністративного суду України «Про практику застосування адміністративними судами положень Закону України від 13 січня 2011 року № 2939-VI "Про доступ до публічної інформації" від 30.09.2013 р. № 11, зокрема, зазначив:

«...у відносинах, пов'язаних із забезпеченням права на доступ до публічної інформації, конфіденційна інформація повинна визначатися відповідно до Закону України «Про доступ до публічної інформації».

Таким чином, публічна інформація про осіб, котрі одержали державне та комунальне майно у власність чи користування, про розмір оплати праці та інших виплат з бюджетів усіх рівнів, не є інформацією з обмеженим доступом».

Необхідно звернути увагу і на те, що право на доступ до публічної інформації захищається статтею 10 Європейської Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Її положення розкриваються через принципи, сформульовані у рішеннях Європейського Суду з прав людини, зокрема, у справі «Угорське об'єднання громадських свобод проти Угорщини» [14]. Ця справа наглядно демонструє, як необхідно збалансовувати інтереси суспільства в отриманні інформації, та приватні інтереси особи, яку ця справа зачіпає.

3.1.2 Правові підстави для обмеження доступу до публічної інформації про діяльність органів внутрішніх справ

Необхідно звернути увагу на те, що закріплюючи презумпцію відкритості публічної інформації, законодавство України, в той же час, передбачає випадки, коли доступ до публічної інформації

може бути обмежено. Зокрема, стаття 20 Закону України «Про інформацію» передбачає, що за порядком доступу інформація поділяється на відкриту інформацію та інформацію з обмеженим доступом. Будь-яка інформація є відкритою, крім тієї, що віднесена законом до інформації з обмеженим доступом,

Важливо підкреслити, що законодавець встановив чіткі підстави законного обмеження доступу до інформації, які ще називають трискладовим тестом. Так, частина 2 статті 6 Закону України «Про доступ до публічної інформації» передбачає, що обмеження доступу до інформації може здійснюватись лише відповідно до закону та при дотриманні сукупності таких вимог:

- 1) виключно в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя;
- 2) розголошення інформації може завдати істотної шкоди цим інтересам;
- 3) шкода від оприлюднення такої інформації переважає суспільний інтерес в її отриманні.

Частина 1 статті 21 Закону України «Про інформацію» та частина 1 статті 6 Закону України «Про доступ до публічної інформації» до інформації з обмеженим доступом відносять конфіденційну, таємну та службову інформацію.

Вивчаючи це питання, необхідно запропонувати аудиторії уважно проаналізувати визначення видів інформації з обмеженим доступом, які закріплено у законодавстві України, зокрема, у статтях 7-9 Закону України «Про доступ до публічної інформації», виділивши ті критерії, які відмежовують їх від відкритої інформації. При проведенні зазначеного аналізу рекомендуємо враховувати положення постанови Пленуму Вищого адміністративного суду України «Про практику застосування адміністративними судами положень Закону України від 13 січня 2011 року № 2939-VI "Про доступ до публічної інформації" від 30.09.2013 р. № 11.

Так, відповідно до статті 7 вищезгаданого Закону до конфіденційної інформації відносяться відомості доступ до яких обмежено фізичною або юридичною особою, крім суб'єктів владних повноважень, та які можуть поширюватися у визначеному ними порядку за їхнім бажанням відповідно до передбачених ними умов. Не може бути віднесена до конфіденційної інформація, зазначена в частині першій і другій статті 13 цього Закону. Зазначена правова норма також передбачає, що розпорядники інформації, визначені частиною першою статті 13 цього Закону, які володіють конфіденційною інформацією, можуть поширювати її лише за згодою осіб, які обмежили доступ до інформації, а за відсутності такої згоди - лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

Аналізуючи зазначене визначення, необхідно звернути увагу на те, що законодавець передбачив, що обмежувати доступ до конфіденційної інформації може лише фізична та юридична особа, які самостійно визначають порядок та умови доступу до інформації про них. Суб'єкт владних повноважень не має права на свій розсуд встановлювати режим доступу до цієї інформації.

Під таємною інформацією законодавець розуміє інформацію, доступ до якої обмежується відповідно до частини другої статті 6 цього Закону, розголошення якої може завдати шкоди особі, суспільству і державі. Таємною визнається інформація, яка містить державну, професійну, банківську таємницю, таємницю досудового розслідування та іншу передбачену законом таємницю. Порядок доступу до таємної інформації регулюється цим Законом та спеціальними законами (див. статтю 8 Закону України «Про доступ до публічної інформації»).

Необхідно звернути увагу на те, що законодавець поставив можливість віднесення певної інформації до таємної лише на підставі закону (акту Верховної Ради України, оприлюдненому у встановленому законодавством України порядку). Це означає, що без відповідного закону – немає таємної інформації. Крім того, із вказаного визначення видно, що лише одного закону для втаємничення інформації недостатньо. Для віднесення інформації до таємної вона повинна пройти вищевказаний трискладовий тест.

Відповідно до статті 9 Закону України «Про доступ до публічної інформації» до службової може належати така інформація:

«1) що міститься в документах суб'єктів владних повноважень, які становлять внутрішню службову кореспонденцію, доповідні записки, рекомендації, якщо вони пов'язані з розробкою напряму діяльності установи або здійсненням контрольних, наглядових функцій органами державної влади, процесом прийняття рішень і передують публічному обговоренню та/або прийняттю рішень;

2) зібрана в процесі оперативно-розшукової, контррозвідувальної діяльності, у сфері оборони країни, яку не віднесено до державної таємниці».

Аналізуючи вимоги частини 1 статті 9 зазначеного Закону, необхідно звернути увагу на те, що при віднесенні інформації до службової суб'єкт владних повноважень також повинен застосовувати трискладовий тест. Крім того, варто підкреслити, що внутрішню службову кореспонденцію, доповідні записки, рекомендації, які пов'язані з розробкою напряму діяльності установи або здійсненням контрольних, наглядових функцій органами державної влади, процесом прийняття рішень можуть бути віднесені до службової інформації лише в період, який передує публічному обговоренню та /або прийняттю рішень.

Відповідно до частин 2 та 3 статті 9 Закону України «Про доступ до публічної інформації» документам, що містять інформацію, яка становить службову інформацію, присвоюється гриф "для службового користування". Доступ до таких документів надається відповідно до частини другої статті 6 цього Закону. Перелік відомостей, що становлять службову інформацію, який складається органами державної влади, органами місцевого самоврядування, іншими суб'єктами владних повноважень, у тому числі на виконання делегованих повноважень, не може бути обмеженим у доступі.

3.1.3 Інформування про хід розслідування кримінальних справ та таємниця слідства

Особливої уваги потребує вивчення питання про поширення інформації, пов'язаної із розслідуванням кримінальних справ. Це пов'язано із тим, що, з одного боку, ця інформація має значний суспільний інтерес (див. статтю 29 Закону України «Про інформацію»), а з іншої – стосується прав осіб, які захищаються низкою правових актів. Якщо наявність суспільного інтересу спонукає до більшого розкриття інформації, то таємниця слідства, захист права на приватність та презумпція невинуватості особи – сприяють обмеженню доступу до зазначеної інформації. Із викладеного випливає правило про те, що органи внутрішніх справ повинні надавати інформацію про свою діяльність по розкриттю злочинів, а суспільство має право цю інформацію отримувати задля забезпечення власної безпеки, попередження та розкриття протиправних діянь тощо. В той же час, необхідно ретельно визначати обсяг інформації, що повідомляється у ЗМІ, для того, щоб надати відомості, які мають суспільний інтерес, і не оприлюднити те, що може перешкодити розкриттю злочину, порушити презумпцію невинуватості, заподіяти людині шкоду у зв'язку із повідомленням обставин її приватного (особистого) життя.

Слід звернути увагу, що при підготовці для преси повідомлення про хід розслідування кримінальної справи, необхідно уникнути:

Порушення презумпції невинуватості особи (стаття 62 Конституції України, параграф 2 статті 6 Європейської Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, стаття 17 КПК України).

Втручання у приватне (особисте) життя особи (в тому числі, не порушувати таємницю стану здоров'я, право на поширення фото, відео тощо (статті 32 Конституції України, статті 8 Європейської Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, 15 КПК України).

Розголошення таємниці досудового слідства (статті 222 КПК України, 387 КК України).

Поширення недостовірної інформації про особу (стаття 277 ЦК України)

Розголошення таємниць, визначених законом (зокрема, комерційної, професійної таємниць тощо).

Тиску при розкритті інформації у справах з політичним компонентом.

У зв'язку з цим, рекомендується ознайомитись та проаналізувати рішення Європейського Суду з прав людини у справах «Пек проти Сполученого Королівства», «Шагін проти України» [15], «Довженко проти України» [16].

Крім того, необхідно уважно ознайомитись і проаналізувати принципи, сформульовані у Додатку до Рекомендацій Rec (2003)13 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо надання інформації через засоби масової інформації стосовно кримінального судочинства [17].

Рекомендується також звернути увагу на те, що на обсяг інформації, яку можна повідомити ЗМІ під час розслідування кримінальної справи впливають положення статті 296 ЦК України, яка встановлює правила використання імені особи. Так, частини 3-7 зазначеної правової норми передбачають, що:

«3. Використання імені фізичної особи з метою висвітлення її діяльності або діяльності організації, в якій вона працює чи навчається, що ґрунтується на відповідних документах (звіти, стенограми, протоколи, аудіо-, відеозаписи, архівні матеріали тощо), допускається без її згоди.

4. Ім'я фізичної особи, яка затримана, підозрюється чи обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення, або особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, може бути використане (обнародоване) лише в разі набрання законної сили обвинувальним вироком суду щодо неї або винесення постанови у справі про адміністративне правопорушення та в інших випадках, передбачених законом.

5. Ім'я потерпілого від правопорушення може бути обнародоване лише за його згодою.

6. Ім'я учасника цивільного спору, який стосується особистого життя сторін, може бути використане іншими особами лише за його згодою.

7. Використання початкової літери прізвища фізичної особи у засобах масової інформації, літературних творах не є порушенням її права».

В той же час, необхідно підкреслити, що хоча вищезгадані обставини і обмежують обсяг інформації про хід розкриття злочинів, яку дозволяється надавати громадськості, вони не повинні стати перешкодою в інформуванні суспільства з вказаних питань. Важливо звернути увагу на те, що у випадку скоєння злочину (особливо резонансного) не повинно стояти питання про те, чи

надавати громадськості інформацію про нього, чи ні. Звичайно надавати! Питання може лише полягати у тому, як і яку інформацію необхідно поширити. У зв'язку з цим доцільно поради подавати відомості про злочини, використовуючи точні формулювання КПК України щодо статусу осіб у кримінальному провадженні, оперувати лише встановленими фактами, а не припущеннями, повідомляти лише ту інформацію, яка не вплине на належне розслідування злочину. Крім того, доцільно повідомляти про заходи, які було вчинено працівниками міліції з метою розкриття злочину.

Важливо також зробити акцент на тому, що визначаючи обсяг відомостей про злочин, які планується поширити у ЗМІ, необхідно враховувати статус осіб, яких він стосується, резонансність злочину. Так, чим більший вплив мають фігуранти події на суспільство (політики, високопосадовці), тим менше обмежень щодо надання інформації про такі діяння (особливо в частині відомостей про ім'я відомих політичних фігур). Більшого інформування потребують і злочини, які викликали значну реакцію в суспільстві.

Необхідно також звернути увагу на міжнародний досвід інформування суспільства про вчинені злочини та хід їх розслідування. Зокрема, заслуговують на увагу посібник з питань зв'язків зі ЗМІ поліції Лос-Анджелеса. [18], видання «Жандармерія - Посібник для комунікації зі ЗМІ» [19], Довідник для спілкування зі ЗМІ для жандармерії. [20]

Навчальні завдання:

3.2.1 Проаналізуйте нижчезазначену інформацію і скажіть, чи дотримано вимоги законодавства при її поширенні:

«КИІВ. 14 грудня. УНН. ГПУ встановило, що тиск на начальника "Беркуту" та начальника ГУ МВС Києва Коряка чинився саме В.Сівковичем та О.Поповим. Про це під час брифінгу повідомив Генеральний прокурор України Віктор Пшонка, передає кореспондент УНН.

"Слідство встановило що саме ці особи чинили тиск, а керівництво міліції дало вказівку щодо силових дій з боку правоохоронців. "Беркут" виконував вказівки свого керівництва. Саме тому цим посадовим особам вручено повідомлення про підозру та було клопотання про відсторонення від займаних посад. Начальник міліції не погоджувався на застосування сили, але спочатку від нього вимагали це по телефону, а потім особисто приїхали до його кабінету. Тиск був. Вони незаконно вимагали від керівника міліції дій, які є ознакою перевищення повноважень", - сказав В.Пшонка» [21].

Поясніть, які порушення законодавства України при поширенні цієї інформації Ви бачите (якщо вони є) та обґрунтуйте свою позицію. Поясніть, хто є відповідальним за поширення вищезазначеної інформації: посадова особа, ГПУ чи ЗМІ? Поясніть свою позицію.

3.2.2 Проаналізуйте нижчезазначену інформацію і скажіть, чи дотримано вимоги законодавства при її поширенні:

«Підозрювані у зґвалтуванні сидять в окремих камерах без телефонів – ДПтС

Затримані в радіївські міліціонери, які підозрюються в резонансному зґвалтуванні, перебувають в окремих камерах Миколаївського слідчого ізолятора без можливості спілкування між собою. Користування засобами мобільного зв'язку їм суворо заборонено.

Таку заяву розповсюдила прес-служба управління ДПтС України в Миколаївській області.

"Затримані громадяни, які підозрюються в резонансному зґвалтуванні на Миколаївщині, перебувають в Миколаївському слідчому ізоляторі. Відповідно до норм чинного законодавства про попереднє ув'язнення, вони утримуються окремо один від одного, знаходячись в окремих камерах без можливості спілкування між собою. Слідчий ізолятор є режимним об'єктом на території якого користування засобами мобільного зв'язку суворо заборонено", - йдеться у заяві.

Так пенітенціарна служба відреагувала на розповсюджений через деякі інтернет – видання електронний лист "радіївських ґвалтівників", у якому ті розповідають про махінації і корупцію в лавах міліції.

Як повідомлялося, у своєму так званому "відкритому листі" затримані розповіли про систему збору грошей за реєстрацію зброї, продаж наркотиків та самогону. Вони також вказали конкретні прізвища керівників обласної міліції, які начебто за гроші дають звання, грамоти та призначають на посади. У листі також йдеться про те, що багато міліціонерів самі вживають наркотики і мають стосунки до багатьох злочинів.

Нагадаємо, 29-річну зґвалтовану і побиту Ірину Крашкову знайшли односельці 27 червня. Вона назвала своїх кривдників – двоє місцевих міліціонерів і егеря. Усіх трьох заарештовано» [22].

Поясніть, які порушення законодавства України при поширенні цієї інформації Ви бачите (якщо вони є) та обґрунтуйте свою позицію.

3.2.3 Порівняйте повідомлення, зазначені у пункті 2 та нижченаведене. Надайте відповідь на запитання: чи порушено законодавство України при поширенні цієї інформації? Якщо так – яке? Обґрунтуйте свою позицію. Чи правомірно оприлюднено фотографію? Обґрунтуйте свою позицію.

Фото: Фото ТСН Суд видав ордер на арешт Дрижака

«Центральний районний суд Миколаєва обрав запобіжний захід у вигляді утримання під вартою для капітана міліції Євгена Дрижака, підозрюваного у побитті та зґвалтуванні жительки села Врадіївка Ірини Крашкової.

Згідно з рішенням, яке виніс суддя Іван Дірко, арешт триватиме до 15 серпня.

Сьогодні прокуратура Миколаївської області вимагала заарештувати міліціонера Євгена Дрижака, затриманого за підозрою в зґвалтуванні 29-річної мешканки Врадіївки Ірини Крашкової.

Нагадаємо, що вчора, 2 липня, жертва врадіївських гвалтівників на упізнанні вказала на капітана Дрижака як на людину, яка була і гвалтувала її вночі 26 червня в лісосмузі поблизу села Сирове» [23].

3.3 Запитання та завдання для перевірки знань:

Яка інформація є публічною?

Яку інформацію законодавець відносить до безумовно відкритої інформації?

Які умови обмеження доступу до публічної інформації?

Які відомості відносяться до інформації з обмеженим доступом?

Що таке конфіденційна інформація?

Яка інформація відноситься до таємної?

Які відомості можуть включатись до службової інформації?

Що необхідно враховувати при поширенні інформації про розслідування кримінальних справ?

Джерела і література:

Конституція України;

Європейська Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод;

Кримінальний процесуальний кодекс України;

Цивільний кодекс України;

Закон України «Про інформацію»;

Закон України «Про доступ до публічної інформації»;

Закон України «Про друковані засоби масової інформації (персу) в Україні» // Відомості Верховної Ради України. – 1993. - N 1. - Ст. 1;

Постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України «Про практику застосування адміністративними судами положень Закону України від 13 січня 2011 року № 2939-VI "Про доступ до публічної інформації" від 30.09.2013 р. № 11;

Рада Європи. Комітет Міністрів Ради Європи. Рекомендація Rec (2003)13 Комітету Міністрів державам-членам щодо надання інформації через засоби масової інформації стосовно кримінального судочинства, реж.

доступу: [http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/media/doc/translations/ukrainian/Rec\(2003\)013_u_a.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/media/doc/translations/ukrainian/Rec(2003)013_u_a.pdf);

Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Társaság a Szabadságjogokért. v. Hungary» (application no. 37374/05), judgment of 14 April 2009;

Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Шагін проти України» (заява № 20437/05), рішення від 10.12.2009 р., веб-сайт Міністерства юстиції України, м. Київ, - реж. доступу: <http://www.minjust.gov.ua/19618>;

Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Довженко проти України» (заява № 36650/03), рішення від 12.01.2012 р., веб-сайт Міністерства юстиції України, м. Київ, - реж. доступу: <http://www.minjust.gov.ua/19618>;

Посібник з питань зв'язків зі ЗМІ Департаменту поліції Лос-Анджелеса», Додаток А до Звіту про результати роботи від 1 жовтня 2012 року Брайана Дж. Черчилля, (переклад ОБСЄ);

посібник «Жандармерія - Посібник для комунікації зі ЗМІ»;

Довідник для спілкування зі ЗМІ для жандармерії

Презентації:

Р. Головенко «Доступ до інформації: особливості правового регулювання», 2012 р.;

Л. Опришко «Доступ до публічної інформації. Законодавство та судова практика», 2013 р.;

Л. Панкратова «Доступ до публічної інформації. Критерії обмеження у наданні доступу до інформації. Трискладовий тест на обмеження», 2013 р.;

Л. Панкратова «Дотримання прав осіб при розкритті інформації», 2013 р.;

Розділ IV. КРИЗОВІ КОМУНІКАЦІЇ. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ, ЯКЕ ЗАБЕЗПЕЧУЄ СВОБОДУ СЛОВА

4.1 Рекомендації щодо змісту тренінгу

4.1.1 Поширення негативної інформації та його правові наслідки. Звільнення журналістів та ЗМІ від відповідальності за поширення недостовірної інформації.

Розробка стратегії побудови конструктивних взаємовідносин між правоохоронними органами та ЗМІ вимагає впровадження комплексу заходів, спрямованих на недопущення конфліктів. Але, цього може виявитись недостатньо, адже спірні ситуації так чи інакше можуть виникати. Тому важливо знати правові способи їх врегулювання. Зрозуміло, що встановлення відносин, заснованих на взаємоповазі, не гарантує і не може гарантувати того, що журналісти та засоби масової інформації не будуть поширювати негативну інформацію про діяльність органів внутрішніх справ. Адже негативні явища виникають в роботі будь-яких підприємств, установ і організацій. В той же час, можуть траплятись випадки не конструктивної критики, поширення недостовірної інформації про роботу міліції. В таких ситуаціях необхідно знати до яких заходів правового захисту можна звернутись.

Доцільно зазначити, що нерідко проблемні питання вирішуються в суді. Найпоширенішою категорією судових спорів є справи про спростування недостовірної інформації, про захист честі, гідності, ділової репутації та про відшкодування моральної шкоди.

У зв'язку із цим, варто зробити акцент на тому, що, звертаючись із позовом до суду позивач має право використовувати лише ті способи правового захисту, які встановлені законом, зокрема статтею 16 ЦК України. В той же час, нерідко мають місце випадки, коли позивачі, пред'являючи позов до журналіста та ЗМІ, крім спростування недостовірної інформації просять суд зобов'язати відповідача вибачитись. Враховуючи це, необхідно підкреслити, що вимога публічного вибачення не передбачена законодавством України. Детальніше це питання рекомендуємо вивчити шляхом ознайомлення із пунктом 26 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 27 лютого 2009 року N 1 «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи»^[24] та рішенням Європейського Суду з прав людини у справі «Редакція газети «Правое дело» і Штекель проти України».^[25]

Крім того, необхідно звернути увагу аудиторії на те, що у випадку поширення негативної інформації про діяльність органів внутрішніх справ та/або їх працівників, позивач має право вимагати її спростування або оприлюднення відповіді. У зв'язку із цим необхідно розібратись, в яких випадках застосовується право на відповідь, а в яких – право на спростування. Важливо також зрозуміти, які саме відомості можна вимагати спростувати, а які - ні. Вивчення цього питання рекомендується розпочати із ознайомлення з положеннями статей 16, 277 ЦК України, статті 37 Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», статті 64 Закону

України «Про телебачення і радіомовлення». Після цього рекомендується розібратись у тому, яка ж інформація вважається недостовірною. Для цього варто звернутись до визначення, яке міститься у пункті 15 вищезгаданої Постанови Пленуму Верховного Суду України від 27 лютого 2009 року N 1 «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи». Згадана Постанова передбачає:

«Недостовірною вважається інформація, яка не відповідає дійсності або викладена неправдиво, тобто містить відомості про події та явища, яких не існувало взагалі або які існували, але відомості про них не відповідають дійсності (неповні або перекручені)».

Тут необхідно підкреслити, що недостовірними можуть бути тільки факти, а не оціночні судження. Класичним прикладом відмежування фактів від оцінок є вже згадувана на початку цих методичних рекомендацій справа «Лінгенс проти Австрії». [26]

Після цього необхідно навчитись відмежовувати факти від оціночних суджень, виконавши завдання № 1 із числа запропонованих нижче навчальних завдань.

Для того, щоб пояснити, чим відрізняється право на відповідь від права на спростування, необхідно звернутись до роз'яснень, викладених у пункті 5 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 27 лютого 2009 року N 1 «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи». Після ознайомлення із цими рекомендаціями необхідно закріпити наступний висновок:

При поширенні недостовірних фактів застосовується спростування. Тому позивач повинен чітко визначити, які саме факти не відповідають дійсності.

При незгоді із оцінкою поширених достовірних фактів (оціночних суджень) – необхідно звертатись до права на відповідь та власне тлумачення обставин справи.

Необхідно також звернути увагу на те, що при обранні способу правового захисту важливо враховувати так звану концепцію публічної особи, яка значною мірою визначає межі допустимої критики різних категорій осіб (а також визначає межі відкритості їх приватного життя). Ця концепція чітко не закріплена у законодавстві України, але використовується в українській судовій практиці шляхом застосування рішень Європейського Суду з прав людини, які статтями 17, 19 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» визнаються джерелом права. Відповідно до цієї концепції межі допустимої критики найширші відносно уряду та політиків, а найвужчі – щодо звичайної пересічної особи. Для розуміння зазначених питань рекомендується ознайомитись із рішеннями Європейського Суду з

прав людини, зокрема, у справах «Кастелс проти Іспанії» [27], у вищезгаданій справі Лінгенса, у справах «Яновський проти Польщі» [28].

Крім того, рекомендується ретельно ознайомитись та проаналізувати пункт 21 вже вище згадуваної Постанови Пленуму Верховного Суду України від 27 лютого 2009 року N 1 «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи».

Після цього необхідно попрацювати із аудиторією і визначити, які межі допустимої критики у рядового міліціонера, у його безпосереднього керівника, у керівника відділу внутрішніх справ, у керівника МВС України (або розібрати ці питання на прикладі іншого міністерства).

Після цього, важливо пояснити, що для правильного вирішення конфлікту, який виник між працівником (працівниками) міліції та журналістом/ЗМІ у зв'язку із поширенням інформації, необхідно враховувати передбачені законодавством України підстави звільнення працівників засобів масової інформації від відповідальності. З цією метою необхідно ознайомитись та проаналізувати вимоги статей 42 Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», 67 Закону України «Про телебачення і радіомовлення», 35 Закону України «Про інформаційні агентства», статті 29-31 Закону України «Про інформацію», статтю 17 Закону України «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів».

Особливу увагу необхідно звернути на закріплене у частині 1 статті 30 Закону України «Про інформацію» положення про недопустимість притягнення до відповідальності за висловлювання оціночних суджень, а також на частину 2 статті 31 цього закону, яка встановлює таке правило:

«Суб'єкти владних повноважень як позивачі у справах про захист честі, гідності та ділової репутації вправі вимагати в судовому порядку лише спростування недостовірної інформації про себе і не мають права вимагати відшкодування моральної (немайнової) шкоди. Це не позбавляє посадових і службових осіб права на захист честі, гідності та ділової репутації в суді».

Далі важливо звернутись до аналізу статті 17 Закону України «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів», яка передбачає:

«У разі розгляду судом спору щодо завданої моральної (немайнової) шкоди між журналістом або засобом масової інформації як відповідачем та політичною партією, виборчим блоком, посадовою особою (посадовими особами) як позивачем суд вправі призначити компенсацію моральної (немайнової) шкоди лише за наявності умислу журналіста чи службових осіб засобу масової інформації. Суд враховує наслідки використання позивачем можливостей позасудового, зокрема

досудового, спростування неправдивих відомостей, відстоювання його честі і гідності, ділової репутації та врегулювання спору в цілому. З урахуванням зазначених обставин суд вправі відмовити у відшкодуванні моральної шкоди.

Умислом журналіста та/або службової особи засобу масової інформації є таке їх/її ставлення до поширення інформації, коли журналіст та/або службова особа засобу масової інформації усвідомлювали недостовірність інформації та передбачали її суспільно небезпечні наслідки.

Журналіст та/або засіб масової інформації звільняються від відповідальності за поширення інформації, що не відповідає дійсності, якщо суд встановить, що журналіст діяв добросовісно та здійснював її перевірку».

Після цього, рекомендується проаналізувати статті 31 Закону України «Про інформацію» та 17 Закону України «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів» у їх сукупності та зробити висновки щодо того, які засоби правового захисту можуть бути ефективними при вирішенні інформаційних спорів щодо поширення негативної інформації про діяльність органів внутрішніх справ у ЗМІ.

4.1.2 Відповідальність за порушення професійних прав журналістів та працівників ЗМІ, як гарантія права на свободу слова.

Важливим фактором, який впливає на встановлення та підтримання довіри між правоохоронцями та працівниками ЗМІ, є ефективне розслідування злочинів та інших порушень прав журналістів. Розкриття зазначених протиправних діянь сприяє захисту не тільки особистих прав кожного із постраждалих працівників медіа, але й захищає свободу слова в цілому.

Обов'язок держав активно захищати журналістів та ЗМІ закріплено в Резолюції 1636 (2008) [29] Парламентської Асамблеї Ради Європи «Показники демократії в медіа», підпункт 8.14 пункту 8 якої, зокрема, передбачає:

«8. Парламентська Асамблея пропонує національним парламентам регулярно проводити об'єктивний та порівняльний аналіз ситуації в медіа в своїх країнах, з метою виявлення недоліків у їх національному законодавстві та медіа-політиці, та вжити відповідних заходів для їх виправлення. Такий аналіз має базуватися на наступному перелікові основних принципів:

8.14 журналісти повинні бути захищеними від фізичних погроз чи нападів через професійну діяльність. На вимогу журналістам, що наражаються на небезпеку, має надаватись захист поліції. Прокурори та суди мають належним чином та вчасно розглядати справи про погрози журналістам, або про скоєні на них напади».

Для того, щоб глибше розуміти питання про те, чому і як необхідно розслідувати злочини, вчинені проти журналістів та ЗМІ, рекомендується ознайомитись із міжнародним документом – Спільною Декларацією «Про злочини проти свободи виявлення поглядів» [30]

Важливо також провести аналіз норм Кримінального кодексу України та норм Кодексу України про адміністративні правопорушення на предмет наявності в них /чи відсутності гарантій захисту права на свободу слова. Зокрема, варто провести детальний аналіз таких складів злочинів, які передбачені статтями 171, 125, 126, 296 КК України. Особливу увагу необхідно приділити вивченню складу злочину, передбаченого статтею 171 КК України, яка встановлює кримінальну відповідальність за перешкоджання законній професійній діяльності журналістів, а саме:

«Стаття 171. Перешкоджання законній професійній діяльності журналістів

1. Умисне перешкоджання законній професійній діяльності журналістів -

карається штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років.

2. Переслідування журналіста за виконання професійних обов'язків, за критику, здійснюване службовою особою або групою осіб за попередньою змовою, -

карається штрафом до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням права обіймати певні посади на строк до трьох років».

Таким чином, ця правова норма є однією із ланок механізму захисту права на свободу слова в Україні. Проведення ефективних розслідувань діянь, передбачених статтею 171 КК України, буде сприяти демократичному розвитку нашої держави та стане підґрунтям для відновлення довіри між правоохоронними органами та журналістами і ЗМІ.

Навчальні завдання:

4.2.1 Проаналізуйте нижченаведені висловлювання і скажіть, що є фактом, а що оціночним судженням? Що підлягає доказуванню у випадку, якщо ці висловлювання стануть предметом спору в суді?

«Аліна Ш. в гніві, що розкрили її зарплату»; «Дуже розгнівило секретаря міської ради Аліну Ш., що депутати на сесії «розсекретили» її зарплату за третій квартал минулого року, а преса про це розповіла громаді»;

«На думку депутата Ю.Ш. чомусь на ремонт вулиці Гаївської у бюджеті міста грошей не знайшлося».

Впертий, як осел;

Бреше, як сивий мерин;

Петров звинуватив Іванова у замовленні вбивства;

За чутками, компанія належить пану М.

Ознайомтесь із наступною інформацією:

21 грудня 2011 року в газеті «РІА» № 51 (1050) на 1-й сторінці опубліковано анонс аналітичного матеріалу «Судять «комунальну мафію». Проти завищених житлово-комунальних тарифів протестували вінничани під стінами Апеляційного суду», а на 2-й сторінці - опубліковано статтю «Жэковскую мафию» судят в апелляциянном суде», яка мала наступний підзаголовок: «Против необоснованно завышенных коммунальных тарифов протестовали винничане под стенами Апелляционного суда. Они выступают за отмену решения горисполкома о типовом договоре на жилищно-коммунальные услуги».

В статті оприлюднено коментар одного із місцевих жителів наступного змісту: «Ни для кого не секрет, что у нас в городе есть целая «жековская мафия».

Завдання:

а) напишіть текст спростування вказаних висловлювань.

б) складіть текст відповіді.

4.3 Запитання та завдання для перевірки знань:

Що таке недостовірна інформація?

Чим факти відрізняються від оціночних суджень?

Які способи правового захисту можна застосовувати у випадку поширення недостовірних фактів?

В яких випадках можна вимагати права на відповідь?

В яких випадках журналісти та ЗМІ звільняються від відповідальності за поширення негативної інформації?

Які особи вважаються публічними?

Яким чином публічність особи впливає на можливість піддавати її критиці?

Чому важливо розслідувати злочини, вчинені проти журналістів та ЗМІ?

4.4 Джерела і література:

Конституція України;

Європейська Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод;

Кримінальний кодекс України;

Кримінальний процесуальний кодекс України;

Цивільний кодекс України;

Закон України «Про інформацію»;

Закон України «Про доступ до публічної інформації»;

Закон України «Про друковані засоби масової інформації (персу) в Україні» // Відомості Верховної Ради України. – 1993. - N 1. - Ст. 1;

Закон України «Про телебачення і радіомовлення»;

Закон України «Про інформаційні агентства»;

Закон України «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів»;

Постанова Пленуму Верховного Суду України від 27 лютого 2009 року N 1 «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи», веб-сайт Верховної Ради України, м. Київ, - реж.

доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v_001700-09;

Спільна Декларація «Про злочини проти свободи виявлення поглядів», веб-сайт ОБСЄ, реж. доступу: <http://www.osce.org/ru/fom/91598>;

Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Редакція газети «Правое дело» і Штекель проти України» (заява № 33014/05), рішення від 05.05.2011р., веб-сайт Міністерства юстиції України, м. Київ, - реж. доступу: <http://www.minjust.gov.ua/19621>;

Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Лінгенс проти Австрії» // Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі. - 1999 - N 1.

Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Кастелс проти Іспанії» (заява N 11798/85), рішення від 23.04.1992 р., параграфи 43-46, веб-сайт «Олега Анищука о подаче жалоб против

России в Европейский Суд по правам человека», реж. доступу: <http://european-court.ru/resheniya-evropejskogo-suda-na-russkom-yazyke/kastells-protiv-ispanii-postanovlenie-evropejskogo-suda/>;

Рішення Європейського Суду з прав людини у справі "Яновський проти Польщі" (заява N 25716/94) // Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі. – 2001. - № 1;

Матеріали конференції «Забезпечення плюралізму медіа в Україні» (13.10.2010) . – Київ. - С. 32;

Презентації:

Л. Опришко «Правові аспекти взаємовідносин між правоохоронними органами та ЗМІ в Україні», 2012 р.;

Л. Опришко «Кризові комунікації. Захист прав при поширенні негативної інформації», 2013 р.;

Л. Панкратова «Кризові комунікації. Захист прав при поширенні недостовірної інформації», 2013 р.

[1] Справа Лінгенса // Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі. - 1999 - N 1.

[2] Справа "Об'єднання "Ферайн геген Тьєрфабрікен" проти Швейцарії" (заява N 24699/94) // Вісник Верховного Суду України. – 2001. - N 5 (27)

[3] ECHR, Társaság a Szabadságjogokért. / Hungary (application no. 37374/05), judgment of 14 April 2009, para 37

[4] Шевчук С. Судовий захист прав людини: Практика Європейського Суду з прав людини у контексті західної правової традиції. – К.: Реферат, 2006.- С. - 441-442

[5] Справа «Газета «Україна-Центр» проти України» (заява № 16695/04), рішення від 15.07.2010 р. пункт 46, веб-сайт Міністерства юстиції України, м. Київ, - реж. доступу: <http://www.minjust.gov.ua/19621>

[6] Ерік Локієр, Звіт про результати місії до Києва в липні 2012 року: оцінка практики взаємодії правоохоронних органів зі ЗМІ та рекомендації для фахівців МВС щодо її покращення, 17 липня 2012 року, п. 2.6 та 2.8 (переклад ОБСЄ)/

[7] Посібник з питань зв'язків зі ЗМІ Департаменту поліції Лос-Анджелеса», Додаток А до Звіту про результати роботи від 1 жовтня 2012 року Брайана Дж. Черчилля, (переклад ОБСЄ) /

[8] Посібник з питань зв'язків зі ЗМІ Департаменту поліції Лос-Анджелеса», Додаток А до Звіту про результати роботи від 1 жовтня 2012 року Брайана Дж. Черчилля, (переклад ОБСЄ) / - С.-. 7

[9] Посібник з питань зв'язків зі ЗМІ Департаменту поліції Лос-Анджелеса», Додаток А до Звіту про результати роботи від 1 жовтня 2012 року Брайана Дж. Черчилля, (переклад ОБСЄ) / - С.-. 6

[10] Закон України «Про друковані засоби масової інформації (персу) в Україні» // Відомості Верховної Ради України. – 1993. - N 1. - Ст. 1

[11] Рада Європи. Комітет міністрів. Рекомендація № R (2000) 7 «Про право журналістів не розкривати свої джерела інформації*» (Ухвалена Комітетом міністрів 8 березня 2000 року на 701-му засіданні заступників міністрів)

[12] Європейська Конвенція з прав людини. Свобода вираження поглядів: Довідник з українського та європейського інформаційного законодавства/ Укл. В.Ф.Іванов, Ю.Є.Зайцев. – Київ. – Центр вільної преси. – 2002. –С. 209-214

[13] Справа «Ромен і Шміт проти Люксембургу» (заява № 51772/99) // Веб-сайт Інституту проблем інформаційного права, м. Москва. – реж. доступу: <http://www.medialaw.ru/article10/6/2/35.htm>

[14] ECHR, Társaság a Szabadságjogokért. / Hungary (application no. 37374/05), judgment of 14 April 2009, para 27-28, 35-38

[15] Справа «Шагін проти України» (заява № 20437/05), рішення від 10.12.2009 р., веб-сайт Міністерства юстиції України, м. Київ, - реж. доступу: <http://www.minjust.gov.ua/19618>

[16] Справа «Довженко проти України» (заява № 36650/03), рішення від 12.01.2012 р., веб-сайт Міністерства юстиції України, м. Київ, - реж. доступу: <http://www.minjust.gov.ua/19618>

[17] Рада Європи. Комітет Міністрів Ради Європи. Рекомендація Rec (2003)13 Комітету Міністрів державам-членам щодо надання інформації через засоби масової інформації стосовно кримінального судочинства, реж.

доступу: [http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/media/doc/translations/ukrainian/Rec\(2003\)013_ua.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/media/doc/translations/ukrainian/Rec(2003)013_ua.pdf)

[18] Посібник з питань зв'язків зі ЗМІ Департаменту поліції Лос-Анджелеса», Додаток А до Звіту про результати роботи від 1 жовтня 2012 року Брайана Дж. Черчилля. (переклад ОБСЄ)

[19] **посібник «Жандармерія - Посібник для комунікації зі ЗМІ»**

[20] **Довідник для спілкування зі ЗМІ для жандармерії**

[21] Див. веб-сайт УНН за посиланням: <http://www.unn.com.ua/uk/news/1284191-slidstvo-absolyutno-chitko-vstanovilo-pro-vchinennya-tisku-na-ochilnika-stolichnoyi-militsiyi-v-pshonka>

[22] Див веб-сайт Укрінформу за посиланням:

<http://www.ukrinform.ua/ukr/news/vradiivski-gvaltivniki-sidyat-v-okremih-kamerah-bez-telefoniv-dpts-184-2326>

[23] Див. веб-сайт Кореспондент. net за посиланням: <http://ua.korrespondent.net/ukraine/events/1577024-podiyi-u-vradiyivci-kapitana-drizhaka-zareshhtovali>

[24] Постанова Пленуму Верховного Суду України від 27 лютого 2009 року N 1 «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи», веб-сайт Верховної Ради України, м. Київ, - реж. доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v_001700-09

[25] Справа «Редакція газети «Правое дело» і Штекель проти України» (заява № 33014/05), рішення від 05.05.2011р., веб-сайт Міністерства юстиції України, м. Київ, - реж. доступу: <http://www.minjust.gov.ua/19621>

[26] Справа Лінгенса //Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі. - 1999 - N 1.

[27] Справа «Кастелс проти Іспанії» (заява N 11798/85), рішення від 23.04.1992 р., параграфи 43-46, веб-сайт «Олега Анищука о подаче жалоб против России в Европейский Суд по правам человека», реж. доступу: <http://european-court.ru/resheniya-evropejskogo-suda-na-russkom-yazyke/kastells-protiv-ispanii-postanovlenie-evropejskogo-suda/>

[28] Справа "Яновський проти Польщі" (заява N 25716/94) // Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі. – 2001. - № 1

[29] Матеріали конференції «Забезпечення плюралізму медіа в Україні» (13.10.2010) . – Київ. - С. 32

[30] Спільна Декларація «Про злочини проти свободи виявлення поглядів», веб-сайт ОБСЄ, реж. доступу: <http://www.osce.org/ru/fom/91598>